

Рецензия

от проф. д.пс.н. Павел Александров

**за дисертационния труд на
Ирина Стефанова Йончева**

на тема:

**„Стилове на смислообразуване и влиянието им върху
ефективността на дейността“**

**представена за присъждане на образователната и научна степен
„Доктор“ в професионално направление: „Психология“**

Докторантката Ирина Йончева е написала и представила за защита дисертационен труд за научната степен Доктор на тема, която със собственото си название обяснява доста смело и убедително своята научна и практическа ценност. За всеки психологически просветен човек е повече от ясно, че тук става дума за проблем, който не е успешно изследван, а и не се поддава на фирмено-психологически и експериментални анализи, защото има кореспонденция с най-сложните факти, понятия и системи на съзнанието, както и с такива, които оставят необяснимо в сянка, като безсъзнателната психика.

Основните категории положени в предмета на изследването са явленията и понятията смисъл и смислообразуване, стил на смислообразуване, и, разбира се, в определен смисъл, категорията дейност е редуцирана от взаимовръзката субект-обект.

Като цяло, работата е построена според модел споделян като твърдо научен от съвременната психология, по-точно като единство на теория и

метод, на теоретичен и емпиричен подход със съответни изводи и възможни обобщения. По тези писти докторантката се движи доста свободно и с успех. Тя има съзнание за психо-кохерентната природа и структура на смисъла и е логически принудена да представи неговата системност в цялостност и свързаност чрез синтез на такива реалности като: източници на смисъла (това, което всъщност провокира смисъл), емоциите и чувствата в образа на тяхната полярност, мотивационния потенциал на смисъла, пристрастността на смисъла, регистрирана в опосредстваната роля на потребностите, ценностната природа на смисъла, както и природата на екзистенциалния смисъл. Налице е и анализ на смисъла като идентификационен инструмент в непосредствеността на индивидуалния избор. Подобен многоаспектен анализ на едно явление предполага доста висока понятийна психологическа култура, каквато докторантката несъмнено притежава. Ще добавя, че умението за синтез на посочените категории и подходи в органично единство с анализа на социо-културната детерминация на смисъла и неговата роля на регулативен механизъм на ефективността на дейността реално създава образ на докторантката на теоретично грамотен изследовател. В голяма степен този образ е защитен и от разбирането на доста неясни положения в психологията като това за отношението между дейност, цел и смисъл. Ирина Йончева осъществява научен самоконтрол върху себе си от гледна точка на идеи, които надхвърлят територията на психологията като тази за търсенето на битието на смисъла по посока на това, което човек прави с целта и обекта. Тя е асимилирала дълбоко общата имплицитно и експлицитно приета теза, че е психиката е дейността. Ще кажа, че когато се анализира връзката между смисъл и цел, следва да се знае, че целеобразуването, особено неговите източници, са все още периферна и неподредена тема в психологията. Апелирам към докторантката да отреди място на идеята за взаимовръзката между смисъл и значение. Явлението и понятието „значение“ е изключено

от теоретичния анализ, а следва да се обясни кратко и разбираемо разликата между общо-културното значение на явленията и предметите, което е когнитивна задача, и трансформацията им в субективни значения. Тъкмо субективизирането на значенията води до личния смисъл. Пример – свободата придобива личен смисъл, когато човек я субективизира от гледна точка на потребността от сигурност и защита.

Естествен финал на анализа на кохерентната структура на феномена смисъл е понятийният синтез на стиловете на смислообразуване. Това е, така да се каже, независимата променлива на статистическите проучвания. Разбира се, смисълът е конструктор с множество абсорбирани функции. В случая докторантката възприема типологията на две емпирично установени тенденции – хората на търсят или да не търсят основания на своите действия, маркирани леко метафорично като стил на сензитивност към смисъла и стил на избягване на смисъла. Ще прибавя само това, че интензивността на търсенето на смисъл е и потребност от смисъл, и йерархия от ясно осъзнати смисли, а самият синтез клони към личностна черта. Ясно е подчертано, че избягването на търсене на смисъл има ограничена територия на изява и по същество е фиксация към конкретна ситуация. Този текст ме затруднява и поражда някои въпроси като: първо, възможна ли е индиферентност към смисъла, има ли поведение или дейност без смислова регулация; на второ място, каква е ниската степен на смисленост, може би и как се измерва. Категорично не споделям гледната точка, че ориентацията към материални неща, търсенето на удоволствия, сексуалността са прикрита безсмисленост. Ще кажа и нещо друго. Автентичният и ежедневието смисъл не са чак толкова големи противоположности.

Живописен момент в структурата на дисертационния труд е присъствието на емпирично изследване на имплицитните теории за

наличието на смисъл и характеристиките на дейността. Това изследване е дълбоко адекватно на разкриването на връзката между смисъл и дейност, точно регистрира отношението на хората към ключовите конструкти на дисертацията. Изследването е реализирано чрез рационално структурирано интервю, чрез въпроси, които мобилизират рефлексивността на изследваното лице. Тъкмо тук може да се открият субективните различия във възприятието и оценката на едни и същи феномени. Това изследване позволява не само теоретични обобщения, но и базов материал за конструиране на скали за въпросник, които измерват връзката между смисъла и качеството на дейността. Не бива да се пренебрегва и това, че изследването илюстрира предимствата на качествените методи пред останалите. Резултатите са анализирани по всеки въпрос в клъстери, които позволяват съществени изводи. Впечатлен съм от това, че естеството на работата не е основен източник на смисъл. Липсата на смисъл не се компенсира от допълнителни условия, както и това, че работата е по-трудна при липсата на смисъл. Предлагам тук да се подчертае по-ясно, че липсата на смисъл снижава мотивацията. Директно следва изводът, че няма мотив без смисъл и че смислообразуващата функция на мотива е онтологична характеристика.

Дисертационният труд на Ирина Йончева има за център теоретичен модел за емпирично изследване културно съгласуван и изведен от богат фактологически материал и емпирични данни. Наред с това в този модел се появява и втора независима променлива в лицето на лидерските стилове. Имам чувството, че е нарушен и ненужно разширен предмета на изследването, получил регистрация в модела. По отношение на лидерските стилове липсва тази изводимост, която е налична при смислообразуващите стилове.

Формулираните хипотези са пределно ясни и осветляват смисъла на изследването. Предложените инструменти и методи за изследване са

адекватни на предмета, целите и задачите. Разбира се, за функционалната им ценност може да съди само този, който работи или ги е създал, какъвто е случаят с конструираната и емпирично бетонирана скала за сензитивност към смисъла, реализирана от проф. Ирина Зиновиева.

В резултат на проведеното емпирично изследване детайли, от което не мога да асимилирам добре, е събрана и статистически достоверно анализирана шокираща информация. Тя има два вида прочит. Първият е задължително статистически, а вторият следва да бъде преведен на достъпен дискурсивен психологически прочит. В тази дисертация статистическият анализ на получените данни показва, че сам по себе си той губи смисъл, ако не е погълнат от релевантен психологически анализ. Истина е, че в известен смисъл изводите и направените обобщения компенсират този недостатък, но за здравия разум остават съмнения дали е възможно чрез измерването да се търси същността и, без да се знае тя, да се мерят характеристики.

В заключение, категорично мисля, че докторантката Ирина Стефанова Йончева е извървяла път на успешно развитие в сферата на психологическата наука, познава съвременните ориентации за изследване в психологията, а и като личност е зряла, отговорна и критична към себе си като изследовател, има наличен потенциал за творческа активност и е доказала с предложената дисертация, че може да се справя с най-трудни научни предизвикателства. Като член на научното жури ще гласувам на Ирина Стефанова Йончева да се даде научната и образователна степен „Доктор“ в научно направление „Психология“.

Подпис:

проф. д.пс.н. Павел Александров